

УДК 378+364.43

Вікторія КОРНЕЩУК

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Одеського національного політехнічного університету, м. Одеса, Україна
e-mail: vtory@te.net.ua*

Юлія КОЛОДІЙЧУК

*старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Одеського національного політехнічного університету, м. Одеса, Україна
e-mail: ylala_v@ukr.net*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

У статті презентовано порівняльний аналіз практичної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні та за кордоном, зокрема у США, Великій Британії, Франції, Швеції. Висвітлено особливості виробничої практики майбутніх соціальних працівників, які навчаються в ОНПУ. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації практичної підготовки фахівців із соціальної роботи у вітчизняних ВНЗ, зокрема збільшити розмаїття соціальних установ – баз практики, що забезпечить студентам можливість набутти практичного досвіду роботи з різними категоріями клієнтів соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, практична підготовка.

Однією із основних складових фахової підготовки студентів у вищому навчальному закладі є практична підготовка, що виступає однією із форм виробничого навчання.

Зарубіжний досвід практичної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи становить певний інтерес для України. Це зумовлено, з одного боку, потребою у висококваліфікованих фахівцях, які за рівнем своєї професійної підготовки мають відповідати міжнародним стандартам, а з іншого – необхідністю підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вітчизняних ВНЗ. Задовольнити вищезазначені потреби, на нашу думку, можна шляхом запровадження в українських вишах успішного досвіду практичної підготовки працівників соціальних служб за кордоном, де соціальна робота добре розвинена і здійснюється в межах оригінальних педагогічних систем. Крім цього, досвід соціальної роботи за кордоном дозволить не лише ознайомитися зі специфікою професійної діяльності зарубіж-

них колег, але й переосмислити власний досвід і знання, окреслити нові перспективи для подальшого розвитку професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

Вітчизняними науковцями приділяється неабияке значення проблемам професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, про що свідчать дослідження, зорієнтовані на: визначення теоретико-методичних засад професійної підготовки (О. Г. Карпенко, І. М. Мельничук, О. Г. Платонова, В. А. Поліщук, Р. В. Чубук та ін.) і професійного самовдосконалення (Н. Є. Троценко та ін.) фахівців із соціальної роботи; підготовку їх до менеджменту (Є. Г. Сєдов та ін.), профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки (М. О. Волошенко); роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (Ю. В. Колодійчук); реалізації ідей гендерної рівності (С. М. Гришак та ін.) в соціальній роботі; застосування технологій медико-соціальної роботи (Д. В. Данко та ін.); формування готовності майбутніх соціальних

працівників до професійної діяльності (І. І. Боднарук, В. В. Савіцька, С. Ю. Сургова та ін.), їхньої професійної мобільності (Т. Є. Гордєєва та ін.), комунікативної компетентності (Д. М. Годлевська та ін.), інформаційної культури (О. С. Повідайчик та ін.) і культури професійного спілкування (О. В. Урсол та ін.); виховання в них гуманності (Н. В. Клименюк та ін.), відповідальності (О. П. Патинок та ін.).

Проаналізовано підготовку соціальних працівників за кордоном (Н. В. Видишко, Л. В. Віннікова, Н. П. Гайдук, О. В. Загайко, А. Є. Кулікова, Г. В. Лещук, Н. О. Микитенко, О. В. Ольхович, О. П. Пічкара, Н. М. Собчак та ін.).

Мета статті – зробити порівняльний аналіз практичної підготовки майбутніх соціальних працівників за кордоном та в Україні, запропонувати рекомендації щодо оптимізації практичної підготовки фахівців із соціальної роботи у вітчизняних ВНЗ.

В Україні виробнича практика майбутніх фахівців із соціальної роботи проводиться в органах, установах та організаціях системи соціального захисту населення (центри зайнятості, територіальні центри); охорони здоров'я (корекційно-реабілітаційні, лікувально-профілактичні установи); соціальних службах, кризових центрах, соціальних притулках, центрах допомоги сім'ї та дітям; державних структурах і громадських організаціях.

Керівники та фахівці соціальних служб (організацій) беруть участь в організації та виконанні програми практики. З керівниками баз практик узгоджуються зміст програм, кількість студентів, які направляються в соціальні служби. Зміст програми практики відображає напрями діяльності, що сприяють виробленню стилю поведінки майбутнього фахівця, який зумовлений сукупністю особистісних і професійних якостей, ціннісних орієнтацій та інтересів. На практиці студенти відпрацьовують методики та технології соціальної діагностики, соціальної адаптації та корекції; проводять бесіди з клієнтами, вчать давати оцінки проблемам клієнта; беруть участь у соціологічних дослідженнях, які дозволяють скласти соціальні портрети окремих категорій громадян; мають можливість проаналізувати стан соціальної роботи з населенням; осмислити функції соціального

працівника; поглибити знання з теорії соціальної роботи; опанувати практичні навички в процесі роботи з документами, спілкування з клієнтами; вдосконалити етичні і професійні якості [3, 88].

В ОНПУ, наприклад, виробнича практика нараховує 135 годин і проводиться на третьому курсі навчання. Під час такої практики студенти виконують завдання двох видів: загальні та індивідуальні. Загальні завдання обов'язкові для всіх студентів і не залежать від соціальної установи, що є базою практики. Загальними завданнями передбачено: визначення та описання категорій клієнтів соціальної установи, її організаційної та функціональної структури; вивчення нормативно-правових актів, що регламентують її діяльність; визначення цілей та завдань, типових для цієї установи; визначення притаманних їй методів і форм соціальної роботи; розробка схеми технологічного процесу соціальної роботи; визначення критеріїв ефективності діяльності соціальної установи – бази практики.

Індивідуальні завдання студенти виконують самостійно, під керівництвом відповідальних за практику осіб від кафедри та соціальної установи. Такими завданнями, наприклад, є: визначити психологічні особливості клієнтів соціальної установи, проаналізувати доцільні для роботи з ними психологічні теорії; запропонувати відповідні форми роботи; схарактеризувати технології і методи соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, що використовуються в соціальній установі; скласти соціальний портрет клієнтів соціальної установи; скласти соціальний портрет працівників соціальної установи; скласти професіограму соціального працівника цієї установи; скласти перелік головних соціальних проблем клієнтів соціальної установи; розробити інструментарій (анкету, бланк інтерв'ю) для проведення індивідуального діагностування клієнтів соціальної установи та ін.

Щодо переддипломної практики, передбаченої навчальними програмами підготовки магістрів із соціальної роботи, то вона спрямована передусім на вирішення завдань конкретної дипломної роботи (проекту).

У США, на відміну від України, студенти шкіл соціальної роботи проходять так звану

польову практику, що нараховує 480 годин і передбачає отримання технічних навичок; застосування знань і вмінь, необхідних для розуміння етики, цінностей і цілей соціальної роботи; усвідомлення студентами розмаїття ролей у соціальній роботі на мікро- та макрорівнях; набуття досвіду роботи з різними за культурним, расовим, етнічним складом людьми. Організацію польової практики покладено на польового інструктора і ліейзона. Польовим інструктором виступає працівник агентства (зазвичай має ступінь магістра соціальної роботи), який керує студентами й оцінює їх під час польової практики. Обов'язки таких інструкторів зводяться до спілкування, підтримки студентів, ведення записів і письмової документації з практики, проведення зустрічей, спостережень і зборів зі студентами та інтернатурним персоналом. На відміну від польового інструктора, ліейзон є членом факультету або докторантом, який керує роботою студентів, надає поради щодо планування навчання, оцінює практичну діяльність студентів, а також виступає в ролі адвоката студентів при агентстві. Слід зауважити, що в США велику кількість студентів влаштовують працювати в одне або кілька агентств, які працюють у тісному зв'язку, завдяки чому студенти отримують можливість працювати та навчатися один у одного. Агентства, в свою чергу, можуть більш ефективно планувати свою діяльність і широко використовувати власні ресурси та ресурси школи, покращувати співпрацю польових інструкторів і ліейзонів [1].

У Швеції на практичну підготовку соціальних працівників також відводиться велика кількість навчального часу – 1 семестр. Така підготовка зорієнтована насамперед на професійний і особистісний розвиток студентів, набуття ними досвіду практичної діяльності, налагодження стосунків з колегами, гармонійного входження в колектив та пристосування до вимог колективу. Ключовими фігурами практики крім студентів є керівник практики і наставник, а наставництво – провідним методом практичного навчання. Наставник практики здійснює контроль і надає допомогу в ході практики, коригує й активно спрямовує студента, підтримує його право

вибору та власної думки, допомагає в критичній оцінці його досвіду й узагальненні отриманих знань [5].

Домінуючим методом практичного навчання працівників соціальних служб у Великій Британії є супервізія, що передбачає спостереження за студентами і контроль за ними з боку досвідчених педагогів-наставників [2]. Інститут супервізорства також широко використовується в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Австралії, де призначається науковий супервізор (працівник вищого навчального закладу, який здійснює керівництво науковою роботою студента); польовий інструктор-супервізор (відповідає за практичну підготовку студентів під час практики); супервізор завдань (працівник соціальної установи, який здійснює моніторинг практичної діяльності закріпленого за ним студента) [7].

Зауважимо, що вітчизняні ВНЗ також використовують супервізію, як ефективний практичний метод навчання майбутніх соціальних працівників. Так, у навчальній супервізії в ролі супервізованого виступає студент (який, наприклад, проходить виробничу практику в певній установі – базі практики), а супервізор – це призначений установою професіонал, який вдало поєднує глибокі теоретичні знання з наявним досвідом їх застосування в професійній діяльності. Під час проходження виробничої практики супервізія сприяє загальному знайомству майбутніх соціальних працівників із соціальним закладом, його формальною та неформальною структурою, провідними фахівцями, внутрішніми правилами й інструкціями. Дозволяє спостерігати за роботою фахівців та запозичувати їхній професійний досвід; розвивати і вдосконалювати конкретні вміння, навички; формувати новий погляд на вирішення професійних проблем.

На відміну від зазначених країн, у Франції впроваджено різні види практики ознайомлювального (інформативна, ознайомлювальна, багатопрофільна) та професійного (професійна, зовнішня, практика поглибленого вивчення, навчальна) спрямування. Всі види практики передбачають налагодження тісної співпраці керівника-референта, керівника

практики та студента-практиканта. Під час практичного навчання, що забезпечує практичне спрямування змісту загальноосвітніх дисциплін та індивідуалізацію практичної підготовки, застосовуються такі форми, як робота в малих групах, групах аналізу практики [6].

Аналіз зарубіжного досвіду практичної підготовки фахівців соціальної сфери дозволяє надати рекомендації щодо її оптимізації, а саме: збільшити розмаїття соціальних установ – баз практики, що забезпечить студентам можливість набутти практичного досвіду роботи з різними категоріями клієнтів соціальної роботи; розширити форми безпосередньої взаємодії студентів з клієнтами соціальних установ; урізноманітнити індивідуальні практичні завдання студентів з урахуванням спектру посадових обов'язків соціального

працівника; налагодити співпрацю між базами практик, завдяки чому студенти отримають змогу одночасно проходити виробниче навчання у різних соціальних установах; застосувати такі форми практичного навчання студентів, як робота в малих групах та групах аналізу практики; розширити навчальну супервізію фігурами наукового-супервізора, польового інструктора-супервізора та супервізора завдань; збільшити тривалість проходження практики студентами в соціальних установах.

З урахуванням особливостей вітчизняної вищої школи вищезазначені рекомендації, на нашу думку, дозволять не лише оптимізувати систему підготовки фахівців із соціальної роботи різних рівнів, але й сприятимуть покращенню соціальної ситуації в Україні загалом.

Список використаних джерел

1. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у ВНЗ США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Віннікова. — Луганськ, 2003. — 21 с.
2. Загайко О. В. Підготовка працівників соціальних служб до середніх загальноосвітніх закладів Великої Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Загайко. — Харків, 2008. — 21 с.
3. Ковальчук О. В. Деференціація навчальної та виробничої практики в системі підготовки бакалавра спеціальності «соціальна робота» / О. В. Ковальчук. — Науково-методичний журнал «Соціальна робота в Україні : теорія і практика». — Київ, 2015. — № 1–4. — С. 187–201.
4. Корнєщук В. В., Патик Ю. В. Особливості виробничої практики за кордоном / В. В. Корнєщук, Ю. В. Патик // Матеріали восьмої міжнародної наук.-практ. конф. [«Актуальні дослідження в соціальній сфері»] (Одеса, 17 листопада 2016 р.). — Одеса : Вид. Букаєв В. В., 2016. — С. 199–201.
5. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у ВНЗ Швеції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. Є. Кулікова. — Луганськ, 2009. — 20 с.
6. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Лещук. — Тернопіль, 2009. — 20 с.
7. Слосанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» // Г. І. Слосанська. — Тернопіль, 2011. — 21 с.

References

1. Vinnikova, L. V. (2003). Systema pidgotovky social'nyh pracivnykiv u VNZ SShA [The system training of social workers at universities in USA]. Lugansk [in Ukrainian].
2. Zagajko, O. V. (2008). Pidgotovka pracivnykiv social'nyh sluzhb do serednih zagal'noosvitnih zakladiv Velykoi' Brytanii' [The training of social workers to secondary educational institutions in UK]. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Kovalchuk O. V. (2015). Deferentsiatsiya navchal'noyi ta vyrobnychoyi praktyky v systemi pidhotovky bakalavra spetsial'nosti «sotsial'na robota» [Naukovo-metodychnyy zhurnal «Sotsial'na robota v Ukrayini : teoriya i praktyka»], № 1–4., s. 187–201. Kyiv [in Ukrainian].
4. Korneshhuk, V. V., Patyk, Ju. V. (2016). Osoblyvosti vyrobnychoi' praktyky za kordonom [The eighth international scientific conference «The necessary research in the social sphere»]. Publisher : Bukaev, V. V., s. 199–201, Odessa: [in Ukrainian].
5. Kulikova, A. Je. (2009). Pidgotovka social'nyh pracivnykiv do roboty z dit'my ta moloddu u VNZ Shvecii' [Training of social workers to work with children and young people at universities in Sweden]. Lugansk [in Ukrainian].
6. Leshhuk, G. V. (2009). Systema profesijnoi' pidgotovky fahivciv social'noi' sfery u Francii' [The system of professional training of social services in France]. Ternopil [in Ukrainian].
7. Slozans'ka, G. I. (2011). Profesijna pidgotovka social'nyh pracivnykiv u vyshhyh navchal'nyh zakladah Avstralii' [Professional training of social workers at universities in Australia]. Ternopil [in Ukrainian].

Корнешчук В. В., Колодійчук Ю. В. Сравнительный анализ практической подготовки будущих социальных работников в Украине и за рубежом

В статье представлен сравнительный анализ практической подготовки будущих социальных работников в Украине и за рубежом, в частности в США, Великобритании, Франции, Швеции. Освещены особенности производственной практики будущих социальных работников, которые обучаются в ОНПУ. Предложены рекомендации по оптимизации практической подготовки специалистов по социальной работе в отечественных вузах, в частности увеличить разнообразие социальных учреждений – баз практики, что обеспечит студентам возможность приобрести практический опыт работы с различными категориями клиентов социальной работы.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, практическая подготовка.

Korneshchuk V., Kolodiychuk Y. Comparative analysis of future social workers in Ukraine and abroad

The article presents a comparative analysis of practical training of future social workers in Ukraine and abroad, in the USA, Great Britain, France, Sweden. Recommendations are offered on optimization of practical training of specialists in social work in domestic universities. For example: to increase the diversity of social institutions – the bases of practice, which will provide students with the opportunity to gain practical experience working with different categories clients of social work; to expand the forms of direct interaction between students and clients of social institutions; to apply such forms of practical training of students as work in small groups and groups of practice analysis; to increase duration of students practice in the social institutions; to expand educational supervisory the figures of scientific supervisor, field instructor-supervisor and supervisor of tasks.

Taking into account the peculiarities of the domestic education these recommendations will contribute optimize the system of training specialists in social work on different levels and help to improve the social situation in Ukraine as a whole.

Key words: social work, social worker, practical training.

Стаття надійшла до редколегії 08.08.2017